

L. Löwenthal ve T. W. Adorno'da Otoriteryan İletişim ve Ajitasyon: Aldatmanın, Kışkırtmanın ve Dışlamanın Retoriği*

Feride Güner**

ÖZ

Otoriter, popülist, irrasyonel hareket ve ideolojilerin iç içe geçtiği, birbirine dolayımlandığı güncel momentte güçlü bir devlet söylemi, yabancı düşmanlığı, otoriter popülist iletişim biçimleri ve demagogların yükselişi gibi gerileme semptomları, ulusal ve küresel düzlemde yükseliştir. Bu çalışmada söz konusu politik örüntü ve dinamiklerin anlaşılmasında Eleştirel Teori'nin öne sürdüğü hangi kavramsal ve analitik araçların işler hale getirilebileceği soruşturulmaktadır. Bu doğrultuda sözü edilen hareketlerin hem dünya genelinde hem de Türkiye'de meydana getirdikleri kimi görünümüleri ortaya koymada ve anlamada Eleştirel Teori'nin hangi önerme ve kavramlarının ne derece faydalı olabileceğine dair kavramsal ve analitik bir değerlendirme çerçevesi kurmak amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışma odağına Frankfurt Okulu düşünürlerinden L. Löwenthal & Guterman ve T. Adorno'nun otoriter ajitasyona yönelik ampirik, kavramsal ve psikanalitik çözümlemelerini almaktadır. Çalışmada medya ve iletişim çalışmaları açısından günümüzde de açıklayıcılık gücünü koruyan sağ ajitasyonun söylemsel stratejilerini, analitik ve kavramsal olarak dört belirgin tema ve özellik etrafında merkeze almanın, günümüzdeki küresel ve yerel düzlemde cereyan eden otoriteryan siyasal iletişim biçimlerini deşifre etmede kilit önemde olabileceği vurgulanmaktadır. Bu kategoriler ajitasyonel ikna, üslup ve iletişim; şikâyet ve kışkırtma; dışlayıcı zihniyet; komplo söylemi ve antientelektüalizm şeklinde yapılandırılmıştır. Söz konusu düşünürler otoriter popülist retorik ve ikna biçimlerinin saldırgan repertuarını, standartlaştırılmış temalarını açığa çıkarmanın yanında günümüz için anlamlı olan şu sorulara cevap sunar: Otoriter popülist liderler retoriklerini nasıl kurar, takipçilerine nasıl seslenir? Kızgınlık, korku ve öfke duygularını nasıl kışkırtır? Gerçekliği nasıl eğip büker?

Anahtar Sözcükler: Ajitasyon, Demagoji, Otoriter Popülizm, Eleştirel Teori, Siyasal İletişim

Makale Türü: Derleme Makale

Başvuru: 16.10.2024

Revizyon: 19.11.2024

Kabul: 21.11.2024

* Bu çalışma, *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de İletişim Sempozyumu: Kazanımlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri (CİSEM2023)* sempozyumunda sunulan "L. Löwenthal ve T. W. Adorno'da Otoriteryan İletişim ve Ajitasyon: Aldatmanın, Kışkırtmanın ve Dışlamanın Retoriği" başlıklı özet bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

** Dr., Hataş Mustafa Kemal Üniversitesi, fguner@mku.edu.tr, 0000-0002-0787-243X

Authoritarian Communication and Agitation in L. Löwenthal and T. W. Adorno: The Rhetoric of Deception, Provocation and Exclusion*

Feride Güner**

ABSTRACT

In the current moment where authoritarian, populist, irrational movements and ideologies are intertwined and mediated, regression symptoms such as a strong state discourse, xenophobia, authoritarian populist forms of communication and the rise of demagogues are on the rise at the national and global level. In this study, it is investigated which conceptual and analytical tools suggested by the Critical Theory can be used to understand the above-mentioned political patterns and dynamics. In this direction, it is aimed to establish a conceptual and analytical evaluation framework about which propositions and concepts of Critical Theory can be useful in revealing and understanding some aspects of the movements mentioned both in the world and in Turkey. For this purpose, the study focuses on the empirical, conceptual and psychoanalytic analyzes of authoritarian agitation by Frankfurt School thinkers L. Löwenthal & Guterman and T. Adorno. In the study, it is emphasized that centering the discursive strategies of right-wing agitation, which still maintains its explanatory power in terms of media and communication studies, around four distinctive themes and features analytically and conceptually, may be of key importance in deciphering the authoritarian forms of political communication taking place on the global and local level today. These categories are agitational persuasion, style and communication; complaints and provocation; exclusive mentality; conspiracy discourse and anti-intellectualism. These thinkers reveal the aggressive repertoire of authoritarian populist rhetorical and persuasive forms, their standardized themes and they answer the following questions which are meaningful for today: How do the authoritarian populist leaders build their rhetoric and how they address their followers? How does it provoke anger and fearful feelings? How does he bend reality?

Keywords: Agitation, Demagogy, Authoritarian Populism, Critical Theory, Political Communication

Article Type: Review Article

Received: 16.10.2024

Revised: 19.11.2024

Accepted: 21.11.2024

* This study is an expanded and revised version of the abstract titled "L. Löwenthal ve T. W. Adorno'da Otoritaryen İletişim ve Ajitasyon: Aldatmanın, Kışkırtmanın ve Dışlamanın Retoriği" presented at the *Communication in Türkiye at the 100th anniversary of republic-on-Republic Gains, Problems and Solution Proposals (CISEM2023)*, on December 21-22, 2023.

** Dr., Hatay Mustafa Kemal University, fguner@mku.edu.tr, 0000-0002-0787-243X

Giriş

Son yıllarda özellikle 2010'lu yıllardan sonra toplumsal ve siyasal alanda kendini açığa vuran bir gerileme dalgasına şahit olunmaktadır. Otoriter, popülist, irrasyonel hareket ve ideolojilerin iç içe geçtiği, birbirine dolayımlandığı bu momentte, yeni üslup, iletişim ve politik öznellik biçimleri meydana gelmektedir. Neoliberal kriz, göç, mülteci sorunu, terör olayları gibi küresel dinamiklerle yerel özgüllüklerin iç içe geçtiği bu atmosferde, gerileme dalgasının alamet-i farikaları kendilerini hem evrensel hem de özgül dinamikler üzerinden ortaya koymaktadır.

Bu atmosferde güçlü devlet söylemi, yabancı düşmanlığı, milliyetçi ve ırkçı bir "biz" ve "onlar" ayrımı, otoriter demagogların yükselişi gibi daha da uzatılabilecek gerileme semptomları, R. Dahrendorf'un 21. Yüzyıla yönelik "otoritarizmin yüzyılı" olabileceği yönündeki öngörüsünü doğrulayacak şekilde salınmaktadır (Geiselberger, 2017, s. 10-11). ABD, Rusya, Hindistan, Türkiye, Fransa, Avusturya, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerin yanında Latin Amerika'dan Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada küresel bir olgu olarak sivrilen sağ popülist yönseme, bir "demokrasi yorgunluğuna" ya da liberal demokrasinin meşruiyet krizine işaret etmektedir (Appadurai, 2017, s. 17). Özellikle 2008 neoliberalizm krizinden sonra dünyanın farklı bölgelerinde yükselişe geçen milliyetçi ve reaksiyoner otoriter sağ hareketler, halkı depolitize etmeye çalışan neoliberal politikalarla birlikte ideolojik ve politik bir yönsüzlüğü de pekiştirmektedir (Saraçoğlu, 2017, s. 1082).

Bu çalışmada yukarıda genel bir çerçevesi çizilen küresel ve yerel politik örüntü ve dinamiklerin anlaşılmasında Eleştirel Teori'nin öne sürdüğü hangi kavramsal ve analitik araçların işler hale getirilebileceği soruşturulmaktadır. Bu doğrultuda günümüzdeki "metafizik Büyük Patlama"yı (Mishra, 2017, s. 139) anlamada Eleştirel Teori'nin hangi önerme ve kavramlarının ne derece faydalı olabileceğine dair kavramsal ve analitik bir değerlendirme çerçevesi kurmak amaçlanmaktadır. Eleştirel Teori'nin sağ radikalizmin politik söylemine ilişkin sunduğu analiz araçlarının güçlü bir kuramsal ve ampirik potansiyel barındırdığı; hem yerel hem de küresel düzlemde özgül ve güncel siyasal durumlara yönelik yapılacak eleştirel değerlendirmeler için bir tutamak noktası sunduğu söylenebilir. Ancak söz edilen imkân ve potansiyelleri, Volker Weiss'in de ifade ettiği gibi "söylenenlere kehanet havası veren" ve bugüne şematik bir aktarım ile güncelliğini kuran bir teorik imkân olarak değil, "metnin hakikatinin tarihsel olan zamansal çekirdeği" ile ilişkilendirildiği sürece işler hale gelebilen bir potansiyel şeklinde kavramak gerekmektedir (2020, s. 13).

Tam da bu nedenle Türkiye açısından da önemini ve güncelliğini koruyan söz konusu politik görünümünün, nedenlerini ve artan gücünü anlamak kadar, otoriter popülist siyasetlerin ne tür söylemsel ilkeler etrafında kurulduğunu, kimlere hangi amaçlarla seslendiğini, bu söylemin mantığını ve ardındaki özgül tarihsel koşulları kavrama noktasında da sağ ajitasyon analitik bir değere sahip görünmektedir. Bu kavrayış ve değer, Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün önyargı üzerine yaptığı çalışmaların kavramsal enstrümanlarını ve sorularını temel olarak geliştirilebilecek güçlü bir imkânı içerisinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada söz konusu perspektifin temel önermelerini, teorik repertuarını ve analitik araçlarını ortaya koyabilmek amacıyla, Frankfurt Okulu düşünürlerinin aşağıdaki çalışmalarını eleştirel ve teorik bir değerlendirmeye tabi tutmak hedeflenmektedir: Leo Löwental ve Norbert Guterman'ın [1949] 1970 yılında yazdıkları, Amerikan ajitatörlerinin konuşma ve yazılarındaki antisemitik, popülist ve otoriter propaganda tekniklerinin psikanalitik çözümlemesine dayanan Aldatmanın Peygamberleri başlıklı çalışması; Adorno'nun Amerikan ajitator Martin Luther Thomas'ın retorisi üzerine yaptığı ampirik çalışmanın sonuçlarını kuramsal düzeyde ele aldığı 1946 tarihli "Antisemitizm ve Faşist Propaganda" adlı çalışması (2002); benzer şekilde söz konusu ajitasyon çözümlemelerinin kuramsal alt yapısını kavramsallaştırdığı 1951 yılına ait "Freud Teorisi ve Faşist Propagandanın Yapısı" isimli çalışması (2006); ve aşırı sağ Almanya Ulusal Demokratik Partisi'nin (NPD) yükselişe geçişini tartıştığı 1967 tarihli "Yeni Sağ Radikalizmin Veçheleri" başlıklı konferans konuşması (2020).

Çalışmada yukarıda söz edilen çalışmalardan yola çıkarak, sağ ajitasyonun söylemsel stratejilerini, analitik ve kavramsal olarak dört belirgin tema ve özellik etrafında merkeze almanın, günümüzdeki küresel ve yerel düzlemde cereyan eden otoriter siyasi iletişim biçimlerini deşifre etmede kilit önemde olabileceği vurgulanmaktadır. Bu kategoriler ajitasyonel ikna, üslup ve iletişim; şikâyet ve kışkırtma; dışlayıcı zihniyet; komplo söylemi ve antientelektüalizm şeklinde yapılandırılmıştır. Söz konusu çalışmaların, ajitasyonun stratejik repertuarını, bu siyasi retorikteki kurucu ve çelişkili unsurları, temel propagandist güzergâhları ele almaları ile; güncel siyasetteki otoriter popülist yönelimleri anlamayı kolaylaştıracak bir ajitator arketipi ortaya koyduğu iddia edebilir.

Ajitatif iletişim tarzları ile daha geniş kültürel, toplumsal ve kapitalist bağlam arasındaki ilişkilere; başka bir ifade ile söz konusu söylemsel

repertuarın varoluşunu meydana getiren ya da şekillendiren maddi ön koşullara, değerlendirilen çalışmaların her birinde yeteri kadar gelişkin düzeyde yer verilmediği de görülebilmektedir. Buna göre söz konusu çalışmaların zaman zaman soyut ve genelleyici bir ajitasyon analizi ortaya koydukları, tarihsel ve toplumsal koşullara yüzeysel bir şekilde değindikleri iddia edilebilir. Ancak bu durum ajitasyon teorisinin salt biçimsel ve formel taraflarıyla kurulduğu; ajitasyonun yapısını, cazibesini ve nedenlerini kavramayı mümkün kılacak teorik bir imkânı sunulmadığı anlamına gelmemektedir.

Nitekim Adorno “Yeni Sağ Radikalizmin Veçheleri” (2020) başlıklı çalışmasında, ajitasyon üzerine yaptığı daha önceki çalışmalarından daha vurgulu bir şekilde içerik ve biçimin, tarihin kendisinden ayrılamayacağını, otoriteryanizmin sadece söylemsel ya da metinsel ilişkiler şeklinde değil, sistemik ve tarihsel varoluşunu kavramak gereken, yapısal tahakküm ve sömürü ilişkileri şeklinde kendisini açığa vurduğunu sık sık dile getirir. Örneğin bu perspektif 1960’lı yıllarda Adorno’nun teknolojik işsizlik”, “potansiyel işsizlik” kaygısına yönelik bir güvenlik vaadi ile yükselişe geçen NDP ile Keynesçi liberalizm arasında kurduğu teorik bağda görülebilir. Öte yandan Adorno faşizmin, temel iktisadi çıkarlar karşısında özerkliğini koruma eğilimi sergileyebileceğini de teslim eder (Adorno, 2020, s. 32-3). Örneğin Adorno, NDP’nin yükselişiyle filizlenmeye başlayan siyasal krizin ekonomik krizi öncelediğini iddia etmektedir (Weiss, 2020, s. 20). Vurgulanması gereken diğer önemli bir nokta, Adorno’nun “hastalıklı milliyetçilik” (Adorno, 2020, s. 34) adını verdiği yeni sağ radikalizm ya da faşizm üzerine düşünürken şematik ve indirgemeci davranmak ve basit analogiler kurmaktan kaçınma yönündeki uyarısıdır. Bu bağlamda sağ radikalizm, salt psikolojik bir semptom değil gerçek siyasal ve toplumsal problem olarak ele alınıp psikopatolojik olana indirgenmeden kavranmalıdır.

Adorno’nun ajitasyonu iktisadi ve tarihsel koşullar, toplum ve özne arasındaki diyalektik ilişkiler çerçevesinde ele almak gerektiği yönündeki uyarısı, tarihsel olanı psikolojikleştirmeyen, psikolojik olanı tarihselleştiren bir perspektife yaslanmaktadır. Buradan yola çıkılarak ve her momentin kendi özgüllüğü içerisinde yapılacak bir ajitasyon analizi, örneğin günümüzün otoriter popülist lider ve hareketlerin ne tür duygulanımsal bağları teşvik ettiğini anlamayı sağlayacak sürekliliği ve rasyonel izah gücünü de içerisinde barındırmalıdır. Güncel siyasal koşullar altında bu izah gücünün vurgulanması, ajitatif tahakkümün söylemsel, siyasal, ekonomik ve politik kaynaklarını, siyasetin nasıl karikatürize edildiğini, siyasal öznelliğin hangi imge ve

duygulanımlar etrafında kurulduğunu anlamak açısından teorik bir imkândan daha fazlasına işaret eder. Bu vurgu, siyasal öznelliği üstlenmenin yakıcı bir gündem olarak dayatıldığı bir toplumsal aralıkta, siyasal mücadele araçlarına dair bir seçenek olarak da değerlendirilebilir.

“Açık Yara”: Akıl, Mit ve Aydınlanma Geriliminde Ajitatif Siyaset

İrrasyonel ya da arkaik olanın güncel siyasal hattaki yükselişi, Frankfurt Okulunun temel eleştirel izleklerinden olan aydınlanma paradigmasının paradoksal niteliği ve aklın gerileyişi bağlamında düşünüldüğünde, yepyeni bir momenti değil bir sürekliliği de bünyesinde barındırmaktadır. Buna göre irrasyonel ve arkaik olanın gerilimli ilişkisi bir bitiş ve yeniden başlangıç ilişkisi değil, moderniteye içkin olan dolayimli bir süreçtir. Bu süreç akıl ile toplum arasındaki sıkı bağın oluşumunda, uygarlıktan barbarlığa gerileyişi simgeleyen antisemitik önyargılarda, aklın gerileyişinin somut görüngüsü olarak kültür endüstrisi gibi alanlarda takip edilebilir (Horkheimer ve Adorno, 2010 ve 2016). Adorno'nun ifade ettiği gibi aydınlanmış modernitenin parçası olan irrasyonellik, yine modernitenin dinamikleri açısından değerlendirilmeli, arkaik olan uygarlığın kendi bağrında ve sonuçlarında aranmalıdır (2006, s. 32). Bu anlamda güncel momentteki arkaik yönseme Adorno ve Horkheimer açısından marjinal, beklenmedik bir durum değildir.

Modernliğin parçası olan, onu takip ve tehdit eden irrasyonellik, politik alanda kendisini araçsal akıl, ırkçı önyargılar, şiddet ve propaganda biçiminde açığa vurabilmektedir. Söz konusu hareketlerin belirleyici niteliklerinde biri de propaganda gibi araçlarla kendi amaçlarının çarpıklığını birleştirebilmiş olmalarıdır. Bu durum uygarlaşmanın genel eğilimlerine de denk düşmektedir: “Rasyonel araçlar ile irrasyonel amaçlar kümelenmesi” olarak tarif edilebilecek bu eğilim, sağ radikalizmde siyasetin merkezine propagandayı yerleştirme ve toplumsal ilişkilerin nesnel niteliğini perdeleme yönünde bir amaca da hizmet etmektedir. Bu açıdan sağ radikalizmi hem teorik yoksunlukları hem de entelektüel kapasitelerinin düşüklüğü nedeniyle de ciddiye almak gerekir (Adorno, 2020, s. 39).

Bugün de güncel siyasal ortamın sahne olduğu otoriter ve sağ popülist hareketler, Adorno'nun meşhur ikazı, “nasyonel sosyalizmin demokrasi içinde yaşamını sürdürebilmesinin” “faşistçe eğilimlerin demokrasiye karşı yaşam sürmelerinden potansiyel olarak daha tehlikeli” olduğu yönündeki ikazının bir tarifi olarak da görülebilir (Adorno, 2020 s. 61). Tarihsel bir mukayese yapma konusundaki tüm ihtiyata rağmen, Adorno'nun ifade ettiği gibi “açık yaralar

olarak” faşist hareketler, “kendi kavramsal içeriğinin hakkını bugüne kadar tam anlamı ile verememiş bir demokrasinin yara izleri olarak tanımlanabilir” (2020, s. 36).

Bu yara izleri, aklın özgürleşimci yanlarından nasıl uzaklaştırıldığı (Horkheimer ve Adorno, 2010, s. 19); bir iktidar ve tahakküm biçimine nasıl dönüştürüldüğü; hem doğa hem de birey üzerinde kurulan tahakkümün bağlamsal koşulları içerisinde değerlendirildiği sürece daha anlaşılır hale gelecektir (2010, s. 10-12). Aydınlanma’nın araçsal aklı, düşünmenin eleştirel bir öge olmaktan uzaklaştığı, pragmatikleştiği ve imgelem gücünün zayıfladığı bir özellik de barındırır içerisinde (2010, s. 11-14). Buna göre doğanın nesneleşmesi gibi düşünce de şeyleşmekte, Aydınlanma’nın nesne ile kurduğu ilişki otoriter bir üsluba yaslanmaktadır (2010, s. 20). Onlara göre doğanın araçsal kavranışı, toplumsal ilişkileri de aynı araçsal, güdümleyici bir biçime sokmakta, Aydınlanma özne ve nesneyi mutlak bir şekilde birbirinden ayırmakta ve bu ayırım yöneten yönetilen ilişkilerini meşrulaştıran bir özellik de taşımaktadır (Jay, 1989, s. 377-8).

Pragmatik ve hesaplanabilir olmayan her şeye kuşku ile yaklaşan mekanik, kategorize edici ve parçalayıcı akıl (Horkheimer ve Adorno, 2010, s. 21-23 ve 63), biçimsel ve dolayimsız düşünce (2010, s. 47-48) müphem olana duyulan korku ile de mitsel varlığını sürdürür (2010, s. 34). Bu “araçsal akıl” ile politik alandaki otoriter eğilim ve zihniyet dünyası arasında önemli bir ilişkisellik, süreklilik vardır. Nitekim araçsal rasyonalite anlayışı yirminci yüzyılda teknolojik ve bilimsel gelişmelerle de şekillenen bir barbarlığa dönüşmüştür (Jay, 1989, s. 384; Crook, 2002, s. 5). Bu çerçevede teknoloji ve ajitasyonu bir araya getiren tipik sağ radikalizmin politik ve ideolojik çerçevesi, siyasal öznelliği örseleyen ve eşitsizlik ilişkilerini meşrulaştıran bir zemine, siyasetin zeminini rasyonellikten teslimiyete kaydıran araçsal ve pragmatik bir tutumu yaslanır. Weiss’in de ifade ettiği gibi “rasyonel araçlar ile irrasyonel amaçlar kümelenmesi” olarak söz konusu tutum, güncel İnternet çağında daha da belirginleşebilmektedir (2020, s. 27).

Bu analizlerin günümüz açısından anlamı nedir diye sorulduğunda, Weiss kullandığı ifade ile “işe yaran bir anakronizmden” bahsedilebilir (2020, s. 25). Zira gelişme kendi vaatlerini tükettiğinde, bu vaatlerin aldatıcı olduğu meydana çıktığında, geride bırakıldığı iddia edilen inançlar geri döner, statü kaybı bir tehdit olarak kendisini dayatır ve kimlik fetişleşir. Günümüzün seküler dünyasındaki fundemantalist dini hareketler, modern hukukun “eşitlik”

ilkesiyle koşut ilerleyen kadın düşmanlığı, homofobi ve ırkçılık; uygarlığın varsayıldığı gibi hiç de güven içerisinde olmadığını gösterebilmektedir (Weiss, 2020, s. 25). Bunlar “şeytanca yüzleri” ve “hakiki yıkıcılıklarıyla” (Adorno, 2020, s.33) demokrasinin üzerinde bir hayalet gibi dolaşabilmektedirler. Bu anlamda modernitenin arkaik olan ile arasındaki gerilimli ilişki, Adorno’nun Benjamin’e yazdığı mektupta ifade ettiğine göre “modernliğin tarih öncesinde değil modernin içindeki tarih öncesi”nde (Anderson, 1985, s. 189) kendisini açığa vurmaktadır. Çağdaş politik atmosferdeki sözü edilen gelişmeler bu “eski”yi içeren “yeni” (1985, s. 164-5) diyalektiğini işler kılarak değerlendirildiğinde, sağ radikalizmin toplumsal ve siyasal düzeyde yeşerme potansiyeli ve görünümleri daha anlaşılır hale gelebilecektir.

Otoriter Popülizm ve Frankfurt Okulu

Yirmi birinci yüzyılda dünyanın birçok yerinde otoriter ve popülist siyasal hareket, parti ve liderlerin yükselişiyle birlikte, politik kutuplaşmalar ve liberal demokratik kurumların meşruiyet krizi de artmaya başlamış (Rensmann, 2018, s. 29-30) bu süreçle birlikte “otoriter popülizm” de önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Otoriter popülizm farklı ulusal ve yerel bağlamlarda farklı içerikler kazansa da günümüzün küresel siyasal atmosferinin özgül niteliğini anlamada önemli bir fenomen olarak değerlendirilebilir (Kellner, 2018, s. xi-xii).

“Otoriter popülizm” ilk olarak S. Hall’un 1970’lerin sonunda M. Thatcher dönemine yönelik kullandığı bir kavramsallaştırmadır. Kavram, söz konusu dönemin milliyetçi söylemleri ve neoliberal politikalarının kombinasyonuna gönderme yapar. Ancak “otoriter popülizm” kavramı bugün, birçok bilim insanı tarafından sağ popülizmin yükselişini anlamak açısından daha geniş anlamları içerecek şekilde kullanılmaktadır. Önemli bir nokta “otoriter popülizmin zorunlu olarak diktatörlük ya da kanun-düzen rejimlerine indirgenemeyecek” oluşudur (Morelock ve Narita, 2018, s. 139). Otoriter popülizm kavramı “baskı yoluyla toplumsal homojenliği artırmak” olan otoriterlik ile halkın sadece bir bölümünü halk olarak tanımlayan popülist anlayışın bir birleşimine gönderme yapar (Morelock, 2018, s. xiv). Bu birleşim toplumsal ve siyasal alanda önyargı, yabancı ve çoğulculuk karşıtlığı, liderliğin yüceltimi ve devlet gücünün artması (Morelock, 2018, s. xiv; Fuchs, 2018a, s. 183-4) gibi fenomenler üzerinden kendisini açığa vurduğu gibi gerçek ve yalan olan arasındaki ayrımların iç içe geçmesi (Rensmann, 2018, s. 43-44) gibi süreçleri de kuşatır.

Güncel toplumsal ve siyasal alana yönelik eleştirel bir otoriter söylem teorisinin yeniden inşasında ve “otoriteryan iletişim” biçimlerini anlaşılmasında

(Fuchs, 2018b, s. 780) Eleştirel Teori yaklaşımı hem analitik hem de kavramsal olarak güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Zira “otoriter popülizmin demokratik süreci”, söz konusu hareketlere yönelik halk desteği (Murdock, 2018, s. 46), otoriter popülist ajitatörlerin çekiciliği ve gücü, bu gücün politik psikolojik boyutu, otoriter politikaların icrasında propagandanın önemi ve 2. Dünya Savaşı sonrasında demokratik toplumlarda milliyetçi ve otoriter hareketlerin yeniden ortaya çıkışı ya da “kalıcı potansiyeli” (Rensmann, 2018, s. 30-31) gibi sorunsallar, Eleştirel Teori için her zaman çok önemlidir. Faşizme yönelik anlayışları önemli ölçüde tarihsel, sosyolojik ve sosyo-psikolojik dinamiklerin dolayımlanmış görünümlerine yaslanır ve bu görünümler sadece Batı Avrupa’ya özgü bir dinamik olarak değerlendirilmemektedir. Birçok Eleştirel Teori çalışmasında faşizm, tüm modern kapitalist toplumlarda meydana gelme potansiyeli olan sağcı popülizmin bir biçimi olarak ele alınmaktadır (Abromeit, 2016).

Sosyal Araştırmalar Enstitüsü üyelerinin Amerika’ya göç etmesiyle birlikte Enstitü üyesi araştırmacıların odağındaki konular 1940’lı yıllardaki otoriterlik tehdidi ve sağcı popülist hareketlere kayar. Temel sorunsalları otoriter bir siyasi hareketin ya da faşizmin ABD’de ortaya çıkma potansiyelinin olup olmadığıdır. Horkheimer ve diğer teorisyenler Amerika’daki liberal demokratik geleneğin Almanya’ya göre daha güçlü olduğunu kabul etmektedir ancak bu ABD’nin ya da diğer kapitalist modern toplumların otoriterlik tehdidinden muaf oldukları anlamına gelmemektedir. Nitekim Adorno’nun Otoritaryen Kişilik (2017) çalışması ya da Löwenthal ve Guterman’ın Aldatmanın Peygamberleri (1970) başlıklı araştırmaları, 1940’lı yıllarda antisemitizm ve önyargı konusunda yapılan çalışmaların bazılarıdır ve irrasyonelliğin ve otoriterliğin demokratik liberal kurumlar içerisinde kendisini yeniden üretme potansiyeline işaret etmek üzere kaleme alınmıştır.

Horkheimer, o dönemde Amerika’da politik sistemin otoriterliğe uygun olmadığını açıkça ifade etse bile, pro-faşist ajitatörlerin retorik ve tekniklerini çözümlenmenin değişebilir nesnel koşullar ve potansiyel otoriterlik tehdidi açısından önemli olduğunu düşünür. Enstitü’nün 20. Yüzyıl’ın ikinci yarısından sonra temel görevi, otoriterliğin yükselmesini ya da tekrarlamasını önleme amacına dayanmaktadır. 1950’lerde başlatılan ve Studies in Prejudice model alınarak 1955 yılında Almanya’da gerçekleştirilen ampirik çalışmanın sonuçları çarpıcı bulgular ortaya koymaktadır: Bunlar faşizmin yaşamaya devam etmesi için herhangi bir partiye ihtiyaç duymadığı ve demokratik süreçlerin faşist unsurları tamamen dizginlemedeki güçsüzlüğüdür. Bulgular, üst otorite

kurumlarında meydana gelen bir zayıflığın, bu unsurların tekrar su yüzüne çıkmasını kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır (Weiss, 2020, s. 16).

Jeremiah Morelock de Eleştirel Teori'nin popülizm, önyargı ve otoriterlik üzerine çalışmalarının günümüzün siyasal fenomenlerini okumada gelişkin araçlar sunduğunu söyler. Fakat örneğin Hitler ve Trump'ı birbirine eşit gören bir yaklaşımı da kabul etmemektedir. Otoriter popülizm daha geniş anlamlar taşıyan bir fenomendir (2018, s. xiv). Bu tarihselleştirici tutum, Eleştirel Teori'den yola çıkılarak yapılan pek çok güncel araştırmada varlığını korumaktadır. Örneğin Nasyonel Sosyalizm ve "Trumpizm" arasındaki benzerlik ve farklılıkları, retorik teknikler, politik tutum ve kapitalist bağlam içerisinde değerlendiren (F. Neuman'ın faşizm analizinden yola çıkarak) Dan Krier, basit ve normatif iddialardan uzak durmak gerektiğini sık sık dile getirmektedir. Ona göre iki ideoloji de zihniyet ve üslup açısından birçok benzerlik taşımaktadır. Ancak Trump liberal demokratik normları askıya alsa da şimdilik hukuk ve kanunu tamamen reddetmiş değildir. Ayrıca Nazizm fordizmin tarihsel anına, Trump yönetimi ise neoliberal kriz anına denk düşmekte, bu bağlam sundukları ekonomik vaatler arasındaki farklılığı da açıklayabilmektedir (2017). Benzer şekilde Samir Gandesha da çağdaş otoriterliğin yükselişini, Erich Fromm'un kavramsallaştırmalarından yola çıkarak, neoliberal iktisadi koşulların meydana getirdiği ve derinleştirdiği yabancılaşma, güvensizlik ve eşitsizlik gibi olgularla öznellik biçimleri arasındaki ilişkisel ve bağlamsal sürece yerleştirir (2017).

Christian Fuchs otoriterliğin tek bir boyutunun olmadığını, çeşitli katmanlara ayrıldığını söyler: "a) bireyin psikolojisi ve davranışı, b) gruplar, hareketler ve partiler, c) kurumlar d) toplum". Bu katmanlar arasında deterministik bir ilişki değil dolayım vardır. Buradan yola çıkarak Fuchs, Frankfurt Okulu'nun "eleştirel otoriterizm" teorisinde dört tema saptar: "a) otoriter liderlik, b) milliyetçilik, c) dost-düşman planı, d) patriarka ve militarizm." (2018b, s. 782-3). Bu temalardan yola çıkan Fuchs, günümüzün sağ popülist dalgasını "otoriteryan kapitalizm", "otoriteryan hareketler" ve "otoriteryan iletişim" kavramsallaştırmaları eşliğinde okumaya girişir. Ona göre sağcı aşırılık, sağcı otoriterlik ve faşizm aynı kavramlar değildir. Sağcı otoriterizm ulus mitini yücelten, yabancı düşmanlığına dayalı bir tür "politik fetişizm"dir. Burada kapitalist egemenlik ve sınıfsal çelişkiler tehdit edici yabancı imgesi ile gizlenmiştir. Böylece emeği ve sermayeyi yeniden üretecek ideolojik bir işlev de devreye sokulmuştur. "Sağcı otoriterlik" demokrasiyi ihlal ederken, muhalefet hala mümkündür ve belli bir dereceye kadar tolere edilir. "Sağcı aşırılık", muhaliflere karşı doğrudan bir şiddeti yayıp uygularken, faşizm

onu bir terör sistemi biçiminde kurumsallaştırmaktadır. “Otoriter kapitalizm” ise yukarıda bahsedilen dört tema ve ilke üzerinden yükselen bir politik ekonomi biçimidir (2018b, s. 783).

John Abromeit de Eleştirel Teori'nin faşizmin ideolojik, toplumsal ve tarihsel kökenlerini anlamaya yönelik erken dönem çalışmalarından yola çıkarak 1980'lerden sonra meydana gelen neoliberal ve sağ dalganın, 1950 ve 1970'lerdeki Keynesyen-Fordist kapitalist örgütlenme biçimlerinden çok, 1920 ve 30'ların politik ve ekonomik atmosferine benzediğini iddia eder. Buna göre neoliberal düzenin yarattığı güvencesizlik, eşitsizlik, yoksulluk ve krizler 1920'ler ve 30'ların ekonomi politik atmosferiyle epey uyumludur. Buradan yola çıkarak Abromeit güncel otoriter toplumsal yönelimler ve kapitalist kriz arasındaki ilişkiyi ele alan Horkheimer ve Fromm'un 1930'lardaki çalışmalarının yol göstericiliğinden bahseder (2016). Eleştirel Teori düşünürlerinin otoriteryanizme yönelik çalışmaları, ideoloji eleştirisi, politik ekonomi ve eleştirel psikolojiyi birleştirmekte; disiplinler arası, diyalektik bir toplumbilimsel anlayışına dayanmaktadır (Fuchs, 2018b, s. 782).

Ajitasyonu, tematik, kavramsal ve teorik bir düzlemde değerlendirmeye geçmeden önce Adorno'nun tüm modern gerici hareketlere yönelik söylediklerini hatırlamakta fayda vardır. Ona göre Amerikan ajitatörleri de dâhil, tüm irrasyonel ya da faşist hareketler gerçekliği eğip bükme ve manipüle etme konusunda üstün bir başarıya sahiptirler ve hedefleri cehalettir. Cehalet ise bir kaygı ve belirsizlik durumuna yol açarak ve gerçekliğe entelektüel bir teması da örseleyerek gerici hareketlerin yeşerebileceği potansiyel bir alan sağlayabilmektedir. Ona göre bu hareketler “hep popülist ve art niyetli biçimde antientelektüeldir” (Adorno, 2017, s. 107). Adorno'nun bu sözleri çağdaş politik alandaki irrasyonellik dalgasının, hakikatle kurulan ilişkinin, politik yabancılaşma ve otoriter iletişim biçimlerinin görünümüne yönelik total bir öngörü gibi durmaktadır. İdeoloji, özne ve politik alanın birbirine dolayımlandığı bu diyalektik bir kavrayışı içerisinde ajitasyonun yorum bilgisi, bunu salt dilsel-retoriksel ya da psikanalitik bir çözümlemeye yaslanmamaktadır.

L. Löwenthal ve T. W. Adorno'da Otoriter Ajitasyonun Fenomenolojisi: Dil, Söylem ve Zihniyet

Löwenthal ve Guterman'a göre Amerikan ajitatörleri Avrupa'daki faşist hareketler gibi açıkça liberal ve demokratik değerleri reddetmeye cesaret edemeseler de söylemleri demokratik değerlerin yok sayılmasına ve otoriter bir

üsluba yaslanmaktadır (1970, s. 135). Adorno da Amerika'nın nispeten demokratik iklimi bağlamında değerlendirildiğinde anlaşılabilir bu dolaylı söylemin, otoriter bir ideolojinin ilkelerini iletmediği anlamına gelmediğini ifade eder (2002, s. 164). Ona göre ajitator "liberalizm içinden totaliterlik iletleri" yaymaktadır (Akt. Kejanlıgolu, 2005, s. 225).

Horkheimer'in *Aldatmanın Peygamberleri*'nin önsözünde ifade ettiği gibi ajitasyonun analizi salt psikanalitik bir çözümleme olarak düşünülmemelidir. Çünkü ajitatif psikolojik ikna, teknik ve söylemlerin toplumsal olarak yaratılmış bir boyutu vardır (1970, s. xi). Jay'ın da ifade ettiğine göre Eleştirel Teori düşünürlerinin pek çok çalışmasında önyargı psikolojik boyutları içeren ama daha geniş sosyolojik bağlama oturan bir fenomendir (2015, s. 473-4). Bu anlamda söz konusu teknikler bağlamsaldır ve diğer ideolojik, kültürel zeminlerle dolaymlanmış bir görünüm sergiler (Crook, 2002, s. 7). Örneğin Adorno, irrasyonel ideolojinin geniş bir toplumsal, ideolojik çerçevenin parçası olduğunu söylese de salt nesnel koşullar bağlamında anlaşılabilirliğini vurgulamaktadır. Ona göre irrasyonellik analizi kişiliğin derinlerine uzanmalı, mesele özne ile de dolaymlanmalıdır (2017, s. 21-22). Bu anlamda Eleştirel Teori'nin içgüdü, kör itaat ve boğun eğme gibi nosyonların ötesinde sosyo-psikolojik bir süreç olarak indirgemeci olmayan bir otoriterlik modeli sunduğu söylenebilir (Rensmann, 2018, s. 40-41). Her ne kadar ajitasyonel teknikler ve etkileri bağlamsal ve kültürel bir nitelik taşısa da Löwenthal ve Guterman'a göre Amerikan ajitasyonunda kullanılan standartlaştırılmış metotlar herhangi bir ulusal veya siyasal bağlamı aşan, başka antidemokratik söylem ve pratiklere eklenilebilecek evrensel bir boyutu da içerisinde barındırmaktadır (1970, s. 136).

Bu noktada söz konusu düşünürlerin ajitasyona yönelik kavramsallaştırmaları ve analizlerini günümüzün politik söylem, üslup ve ikna biçimlerini okumada işler hale getiren kimi çalışmalardan bahsedilebilir. Örneğin Christian Fuchs, sağ kanat aşırılığın özellikleri üzerinden Avusturya'daki aşırı sağ Özgürlük Partisi seçmenlerinin, 2016 Avusturya Başkanlık seçimlerine yönelik söylemlerini Facebook yorumları üzerinden inceler. Otoriter popülizm, dost-düşman ayrımı, militarizm, milliyetçilik gibi sağ kanat aşırılığın tipik özellikleri olarak gördüğü temalar üzerinden Fuchs, çevrimiçi seçmen söylemlerindeki benzer eğilimleri ayrıntılı bir şekilde ortaya koyar (2018a). P. Gounari ise Löwenthal ve Guterman'ın "Aldatmanın Peygamberleri", Marcuse'nin "Tek Boyutlu İnsan" ("tek boyutlu söylem") çalışmalarından ve Wodak'ın söylem kuramından yola çıkarak Donald Trump'ın

çevirimiçi söylemlerindeki ırkçı, popülist, otoriter, liderliği yücelten söylemlerini açığa çıkarmaktadır. Gounari'ye göre Trump, göçmenler, Latinler, kadınlar, yoksullar ve diğer azınlıklara yönelik otoriter söylemlerini, dışlayıcı, homojenleştirici ve aşağılayıcı bir retorikle kurarken, kendisini de “tehlikeli” “düşmanların” saldırısına uğrayan bir “kurban” olarak sunmaktadır (2018).¹ Otoriter popülizmin çağrısını güçlendiren faktörler tarihsel olarak farklılaşabilir de yukarıda sözü edilen “evrensel boyut” ajitatif söylemsel stratejilerin tipik biçimlerinde kendisi açığa vurabilmektedir.

İkna, Üslup ve İletişim

Ajitatör, takipçilerinin eğilim ve düşüncelerini doğrudan yansıtan biri olduğunu iddia ederek, kendisini kitlesine hakikati gösterecek bilge bir otorite olarak sunar (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 5; Adorno, 2002, s. 169). Löwenthal ve Guterman'a göre ajitatörün kendisine yaptığı referanslar iki temaya ayrılabilir: “yakınlık” ve “mesafe koyma” (1970, s. 119). O “hem sıradan halktan biri hem de onların çok üstündedir hem güven verici şekilde yakın hem de sonsuz derece uzak” bir varoluşa sahiptir (1970, s. 118). Ajitatif retorikte liderin bu “olağanüstü” kendilik imajı teatral bir kimlik sunumunu beraberinde getirirken (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 118) lidere yönelik hayranlık ve itaat eğilimlerini pekiştirecek bir amaç taşımakta (s. 121); “sıradanlık” retoriği ise takipçi ile ilişkide samimiyet atmosferi yakalama ve duygusal bir bağ kurma yolunda araçsallaşmaktadır (s. 122).

Amerikan ajitatörü bir yandan kendisini “fakir ama dürüst, sağduyulu ama entelektüel olmayan, yerli Hristiyan” olarak sunarak kendisini dinleyicileri ile özdeşleştirmekte, fakat aynı zamanda kendisini üstün liderlik vasıflarıyla donanmış biri gibi de sunmaktadır (Adorno, 2002, s. 163). Ajitatörün kendisini böylesi bir “olağanüstü küçük adam” imgesiyle kitlesine sunması (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 119), takipçilerin “hem otoriteye boyun eğme hem de otorite olma gibi ikili kaypak bir isteği tatmin etme” (Adorno, 2006, s. 40) eğilimlerine denk düşer. Adorno'nun Freud'dan aktardığına göre bu imgenin kendisiyle çelişen başka bir boyutu da vardır. “Önder, bir yandan üstün-insan olarak görünmek zorundayken aynı zamanda sıradan bir insan olarak görünme mucizesini de yaratmak zorundadır” (2006, s. 39). Böylece lider kendisini takip eden “sıradan” insanlara benzer olarak sunarak takipçilerin kendi benlerine

¹ Benzer çalışmalar için bkz. (Murdock, 2018) Yine Löwenthal, Adorno ve Fromm'un kavramları üzerinden Trump'ın söylemsel stratejilerine odaklanan bir çalışma için bkz. (Barany, 2017).

yönelik bir narsistik yatırım yapmakta, “narsistik özdeşleştirme”de lider takipçilerin “büyüttükleri bir imge” olarak gözükmektedir (2006, s. 40).

Adorno otoriter bir demagojinin öznedeki arkaik eğilimleri yeniden canlandıran bir işlevi olduğunu söyler. Güçlü ve tehdit edici baba imgesi, “insanın iradesini yitirmek zorunda kaldığı pasif mazoşistlik tavrı” yayararak kendi rasyonel çıkarları ile bağdaşmaz bir kitle meydana getirmekte, böylece faşist lider açısından yeniden canlandırılan bu irrasyonellik aslında oldukça rasyonel bir boyut taşımaktadır (Adorno, 2006, s. 34-35). Stefan Breuer’in ifade ettiği gibi Adorno’ya göre burada bireyler faşist lideri fantastik birtakım özelliklerle donattıklarında tekil varoluşlarında gerçekleştiremedikleri o “arkaik büyüklenmeci benlik” bir parça kurulmuş olur ki bunun sonucunda dünya, özneyi sürekli bir savunma pozisyonuna fırlatan, tekinsiz bir yer halini alır. Bu, toplumsallaşmış narsisizmin geri planındaki paranoid bir ifade olarak da görülebilir (Adorno’dan akt. Weiss, 2020, s. 20). Bu model örneğin bugün de mültecilerin iş süreçlerine, üretim ilişkilerine dâhil edilmesiyle devam edebilmektedir. Weiss’in de ifade ettiği gibi “takas edilebilir bir işgücü olma deneyimi” endişe ve kuruntuya yol açabilmekte; bu süreç bir korunma ve güvenlik vaadi olarak otoriter lider ve yönetimlere yönelmeyi hızlandırabilmektedir (2020, s. 21).

Amerikan ajitasyonunun dili otoriter, meydan okuyan ve çelişkilerle dolu bir dildir (Adorno, 2006, s. 39). Dilin çelişkili niteliği söz konusu ideolojinin “bölük pörçük” yapısı ve “kavramsız bir pratik”e yaslanması ile de ilgilidir (Adorno, 2020, s. 48-9). Örneğin ajitator bir yandan Hıristiyan muhafazakarlığını, özgür girişimi, Amerikan bireyciliğini ve demokratik değerleri yüceltebilir. Öte yandan muhafazakâr değerleri kabul etmediğini ya da liberal, demokratik ve evrensel değerlere şüphe ile yaklaştığını söyleyebilir (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 29-32). Aynı zamanda eril ve (Löwenthal ve Guterman 1970, s. 5) “sözde kendiliğindenliğe” yaslanan bir retoriğe sahiptir (1970, s. 14). Bu dildeki gösterişli ve teatral bir kimlik sunumu² (s. 118), stereotipler, kalıplaşmış ve standartlaştırılmış ifadeler, ikili karşıtlıklar kurucu öğeler olarak görülebilir (Adorno, 2002, s. 168). Dilin rasyonel anlamından boşaltılıp mitsel bir haleye büründüğü söz konusu dil, Adorno’ya göre “arkaik bir gerilemeye” işaret eder

² Bugün de “politikanın bilimselleşmesi”, medyatikleşmesi, siyasetin kişiselleştirilip bir gösteri biçimini alması gibi süreçler, benzer bir dili besleyen etmenlerden sadece birkaçı olarak değerlendirilebilir. Bu ajitasyonel dil, H. Marcuse’nin “tek boyutlu dil” ya da “topyekün yönetimin dili” kavramsallaştırmasıyla da birlikte değerlendirilebilir (1975).

ve kültür endüstrisinin “standartlaştırıcı” mantığı ile de epey uyum içerisindedir (2006, s. 48-49; 2002, s. 167).

Ajitasyonel üslup, rasyonel ya da analitik olana hitap etmekten çok bilinçaltı ya da irrasyonel unsurlara seslenme, duygusal alana yatırım yapma peşindedir (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 10 ve 16). Söylemsel bir mantıktan çok imgeleri parçalara ayıran, kategorize eden, aynı zamanda homojenleştiren bir mantığa dayanır (Adorno, 2002, s. 165). Kendisini toplumsal değişimin savunucusu olarak sunan ajitator, belirli bir sosyal rahatsızlık ya da hoşnutsuzluğu dile getirirse de bu hoşnutsuzluğun kaynağına yönelik rasyonel akıl yürütmeye dayalı herhangi bir çözüm sunmamaktadır. Hoşnutsuzluğu ele almanın yolu sürekli tekrarlanan kişileştirme yöntemidir: Sorunların kaynağını “ne” yerine “kim” diye sorarak ele alır ki günümüz dünyasında da sık sık karşılaşılan oldukça karmaşık toplumsal süreçler ve problemler etnikleştirilir, basitleştirilir ve kişiselleştirilir (Gandesha, 2018, s. 63; Rensmann, 2018, s. 36).

“Sürekli homurdanan bir retorik ama çözüm üretmeyen bir ses”, “psşik hoşnutsuzluk üzerine yoğun bir edebiyat” (s. 137) olarak ajitasyonel üslup, Adorno’ya göre de somut bir idealler dizgesinden, politik bir düşünsel çerçeveden yoksundur (2002, s. 162, 170). Ona göre ajitator toplumsal sorunlarla rasyonel bir biçimde ilgilenmekten çok “ruhbilimsel hesaplar” yapmakta, öfke ve saldırganlık dürtülerini kışkırtmaya çalışmaktadır (2006, s. 25). Şiddeti doğallaştıran bir söylem, sadist dürtüleri kışkırtan bir retorik ve fanatik bir dil ile ajitator, Löwenthal ve Guterman’a göre “kısıtlayıcı ya da ahlakçı bir baba rolünden çok küçük bir çete liderinin abisi gibi görünür” (1970, s. 116).³

Ajitator tanımlanmış bir sosyal gruptan çok soyut bir halka hitap ediyor gibidir (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 6). Büyük ve çaresiz bir kitlenin sesi olarak konuştuğunu söyler (s. 125). O kendisini “ruhsal bir kendiliğindenlik” arz eden herhangi bir sembolle özdeşleştirebilir. Eski geleneklerin “romantik savunuculuğuna” soyunur (s. 16). “Azizlerin yüce nosyonlarını bünyesinde taşıdığını” ima ederek (s. 125) mesihanik bir liderlik imajı çizer, retoriğini dinsel bir milliyetçilik söylemi ile de besler (s. 108). Adorno “bu sahte dini tutumun” ritüelistik bir araç olduğunu da ifade etmektedir (2002, s. 167). Türkiye’de de kolektif halk kimliğinin inşasında İslam’ın, muhafazakâr ve dinsel popülist

³ Tanıl Bora da faşist bir hareket ya da ideoloji içerisinde şiddetin “radikalizmin popüler bir belirtisi” olarak asli bir araç olarak benimsendiğini söyler. Şiddeti doğallaştıran bir söylem, dürtüsel bir davranışı düşünce yerine ikame etmeyi sağlayabileceği gibi “savaş yüceltisi, doğanın ve insanlık tarihinin bir savaş olarak tasviri, militarizm ve güce tapınma” gibi retoriklerle de kendisini kurabilmektedir (2006, s. 146).

söylemlerde işe koşulduğuna, antagone edilen bir siyasal ortamda, Sunni-Müslüman bir halk karşısında “halk olmayan” olarak kurulan otoriter, çoğunlukçu ve kutuplaştırıcı kategorilerin üretildiğine sık sık tanık olunmaktadır (Ateş, 2017).

Otoriter ajitasyonda kitleleri aşağılama da söz konusudur. Takipçilerinin yetersizliğini vurgulama eğilimi ajitator için kendi liderliğini, yol göstericiliğini ve kurtarıcılığını rasyonalize etmek için de bir araçtır (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 20-23).⁴ Liderlik kültürünün yüceltmesi realiteyi ve yerleşik hâkimiyet ilişkilerini fetişleştirmenin yanında, bir bireysellik kaybına da neden olmaktadır (Adorno, 2002, s. 169). “Gerçek ya da irrasyonel” korku, hınç, kaygı ve önyargı duygularını güçlendiren ajitasyonda böylece iç gözlem eksikliği, özdeşimsellik kaybı da bir cazibe odağı haline gelmektedir (Rensmann, 2018, s. 37).

Fuchs’a göre otoriter sağ hareketlerin başarısının altında saldırgan, basit bir dil ve ideolojiye sahip olmaları ayrıca hayal kırıklığına uğramış, çeşitli haklarından yoksun bırakılmış olanlara hitap etmeleri yatmaktadır (2018b, s. 786). Löwenhal, Guterman ve Adorno’nun söz konusu çözümlemeleri hem bu “başarı”nın söylemsel ve psikolojik stratejilerini göstermekte hem de bu söylemin otoriter, araçsal, homojenleştirici ve rasyonel bir muhakeme yeteneğinin kısıtlayıcı mantığını açığa vurmaktadır. Ajitasyonel dilin tahakküm kurma ve egemenlik ilişkilerini pekiştirme konusunda nasıl fonksiyonize edildiğini gösteren söz konusu çözümlemeler dil, iktidar ve ideolojinin dolaylanmış görünümünü sunarken, söz konusu otoriter dilin özleşme pratiklerine, Althusserci anlamda “öznelere çağırma”, kurma potansiyeline de psikanalitik bir yorum getirmektedir.

Şikâyet ve Kışkırtma: Korku, Hınç ve Güvensizlik Duygularına Yatırım

Toplumsal hoşnutsuzluklara yönelik ajitasyonel şikâyet, bir yandan söz konusu hoşnutsuzluğa yönelik çaresizlik ve belirsizlik duygularını körüklerken (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 124), öte yandan takipçilerin hayal kırıklıkları, güvensizlik ve korku duygularına yatırım yapar (1970, s. 13-14). Hoşnutsuzluğa yönelik rasyonel muhakemenin araçlarını kısıtlayan ajitator, çözüm olarak

⁴ Bu noktada Umberto Eco’un “ur” ya da “sonsuz” faşist ideolojinin popüler bir seçkinciliğe yaslandığı yönündeki görüşlerine değinmekte fayda vardır. Eco’da seçkincilik tüm gerici ideolojiler için tipik bir eğilimdir. Bu seçkincilik kitlenin “zayıflığını” vurgulama yönünde işe koşulmakta böylece liderin gerekliliğini ve hâkimiyetini pekiştirecek bir işlev de görmektedir (2001, s. 51).

“tehdit edici bir düşman” a yönelik hınç ve yok etme duygularını kışkırtır (1970, s. 7, 9, 11, 139). Son yıllarda sadece Türkiye’de değil Avrupa ve Amerika’da da yükselen göçmen karşıtı hareketlerde de görüldüğü gibi, göçmenleri suç oranlarındaki artıştan, ekonomik zorluklara kadar pek çok “acı”nın sorumlusu olarak ötekileştiren, popülist bir mantık etrafında intikamcı, yıkıcı ve hınç gibi duyguları örgütleyen söylemler yükseliştir (Yıldız, 2017, s. 26).

Ajitatör “uyan Amerika”, “Amerikan halkı ne zaman uyanır ve ne zaman kendini tehlikeye atar” (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 111) gibi çağrıları ile “tehlikeli düşmanlarla kuşatılmış” Amerika’yı koruyacak özneler aramaktadır. Düzen muhafızları olma yönündeki bu çağrı “onlara toplumsal iktidarın yarı ayrıcalıklı ajanları olarak hizmet etme şansı sunmaktadır” (1970, s. 114). Adorno, ajitatörün amacının rasyonel bir politik amaç gütmeksizin şiddet kullanmaya hazır bir “kitle” yaratmak olduğunu düşünmektedir (2006, s. 26).

Modernitenin birey üzerindeki ekonomik, politik ve toplumsal olarak aşındırıcı etkileri Löwenthal ve Guterman’a göre psiko-somatik bir nitelik de taşımakta, “psişik manevi kriz, dünyanın geri kalanına yönelik düşmanlık duygusunu” artırabilmektedir (1970, s. 14-15). Dünyayı bir kin ve kötülükler yığını olarak gören ajitatör, takipçilerine aldatılmış bir kurban nesnesi rolü biçer, bu eğilim müphemlik ve güvensizlik duygularını körüklerken hoşnutsuzluğu çarpıtır ve derinleştirir (s. 18-21). Bu anlamda Tanıl Bora’nın da ifade ettiği gibi geç kapitalizmde milliyetçi, ayrımcı söylemin bireyin hem anlam bunalımına hem de güvenlik ihtiyacına seslenen bir işlevi vardır. Çünkü kapitalizm derinleştikçe siyasal ve toplumsal alanda çatışma potansiyeli artmakta, bu derinleşme süreci hem bireysel hem de toplumsal ve siyasal alanda yaşanan anlam bunalımını derinleştirmektedir (Bora, 2006, s. 69). “Kışkırtıcı bir kimlik güvencesi” vaat eden, “bir yere bir şeye ait olma duygusuna seslenen” (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 97) otoriter ajitasyon açısından da bu süreç, bir meşruiyet kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Adorno da entelektüel yabancılaşma, nesneleşen toplumsal ilişkiler dolayımında oluşan bu sürece belirsizlik ve korku duygularının eşlik ettiğini, politik kişiselleştirme ve klişelerin söz konusu belirsizliği yalınlaştıracak, üstesinden gelecek bir işlevinin olduğunu ifade eder. Bu yüzden antisemitik ajitatör ve yazarlar için iç yüzünü kavrayan, cevapları bilen bir otorite olarak kurar kendisini. Bu otorite konumunun güven verici bir yanı da vardır. Basmakalıp fikirleri ile karmaşık olanı basit olana indirger. Ayrıca klişeler “biz”i

iyi “öteki”yi kötü yaptığı için eleştirel bir özdeşimselliği de engellemekte bu anlamda narsistik bir doyum sağlamaktadır (Adorno, 2017, s. 48-49).

Dışlayıcı-Kutuplaştırıcı Zihniyet

Amerikan ajitasyonunda dünya “ya o ya bu” şeklinde uzlaşmaz iki kamp arasında bölünmüş gibidir. Toplumsal alan “biz” ve “onlar”, “güçlü” ve “zayıf” gibi dikotomik kategorilere ayrılır. Bu düalist dünya tasavvurunda toplumsal varoluşun tüm kertelerinde çatışma vardır ve böylesi bir tahayyül güce ve öz savunmaya yönelik eylemleri güçlendirir (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 92-95).

Söz konusu söylem dünyasında düşman mutlak kötülük ve yıkıcılığın sembolüdür. Kitlenin çektiği acıların sorumlusudur, uzlaşılabilir değildir. Toplumla yabancıdır ve herhangi bir üretken işlevi yoktur (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 38). Düşman hem zayıf hem güçlü olabilir bu tasavvurda (1970, s. 41). Düşmanlar ahlaki bir zeminden de yoksundur. Lüks ve tüketim içerisinde yaşarlar, ülkenin fırsat ve kaynaklarının tadını çıkarırlar: Bunlar mülteciler, Marksistler ve Yahudilerdir (s. 12, 13, 27, 28). Ajitator zenginliğe yönelik öfkeyi dile getiriyor gibi gözükse de toplumsal kaynakların daha adil bir şekilde paylaşılmasını söylemek yerine kırgınlığı ve kıskançlığı teşvik etmektedir (1970, s. 28).

Adorno faşist propagandanın irrasyonelliğinin bireylerin ekonomik çıkarı açısından rasyonelleşebileceğini söyler. Bu açıdan Adorno faşizmin salt psikolojik bir sorun olarak ele alınamayacağını, içgüdüsel mekanizmaların kendiliğinden bir yansıması olarak görülemeyeceğini de ifade etmiş olmaktadır. Faşist kışkırtıcıların bireylerin belirli psikolojik eğilimlerini yakaladığı doğrudur. Ancak faşist propaganda dilini güçlü politik ve ekonomik çıkarların savunuculuğu üzerine, başka bir ifade ile psikoloji dışı çıkar mekanizmaları üzerine de kurmaktadır (Adorno, 2006, s. 51- 52). Adorno Otoritaryen Kişilik’te “bütün ırksal nefret kıskançlıktır” derken (2017, s. 36), hem kıskançlığın altındaki ekonomik çıkar dinamiklerini hem de “sorumluluğu başkalarına yükleme” (2017, s. 37) açısından antisemitizmin nasıl işlevselleştiğini göstermektedir (s. 33-38). Çaresizlik, yalıtım, güçsüzlük ve güvensizlik duygularını pekiştiren sosyo-ekonomik dinamikler otoriter demagogların retorik şiddetini arttırmaktadır (Barany, 2017). Reitz’in dile getirdiği gibi bugün de göçmen karşıtlığı ve ırkçılık

kapitalizmin sorunlu yönlerine istikrar ve kontrol sağlayacak harç işlevi görmektedir (2018, s. 108).⁵

Ajitatörün “yabancılar paralarımızı almakla kalmıyor işlerimizi de sömürmeye çalışıyor”, “Amerikan yaşam tarzını tehlikeye atıyorlar” (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 12); “bütün mülteciler geldikleri topraklara geri gönderilmeli”, “yabancılar sınır dışı edilmeli” (1970, s. 101) gibi bugün de sıkça duyduğumuz söylemleri vardır. Öte yandan ötekileştirilenler “vatana ihanet”, “hainlik”, “sahtekârlık” gibi özellikler de sergilerler (s. 50). Bir hijyen retoriğine de başvurur ajitatör: “Böcek”, “parazit”, “dejenere yaratıklar” varlıklar olarak düşmanlar “temizlenmeli”, “yok edilmelidir” ona göre (s. 53-55). Löwenthal ve Guterman’a göre haşeratlara karşı bu söylem, sadist dürtülerin serbest bırakılması için bir rasyonalizasyon da sağlamaktadır (s. 57). Öte yandan takipçilerini teşvik ettiği şey, “histerik sapıklık”, “doyumsuz nefret sendromu” aslında ajitatörün kendisine ait psikopatolojik özelliklerin bir yansımasıdır (s. 54). Adorno da benzer şekilde “faşist karıştırıcı kendi psikolojik kusurlarının usta bir satıcısıdır” der (2002, s. 166).

Komple Söylemi ve Antientelektüalizm

Otoriter ajitasyonda komple teorileri, siyasal tahayyülün merkezinde yer almaktadır. Löwenthal ve Guterman sahne ardında neler olduğunu öğrenmeye dair bir endişemizin olabileceğini söyler, ancak ajitatörün komple teorilerini kullanma motivasyonu “düşmana” yönelik bir tahakküm kurma motivasyonudur (1970, s. 24-25). Ajitatöre göre hem kendisi hem de takipçileri, düşman tarafından kapsamlı ve dikkatle planlanmış bir siyasi komplonun kurbanıdır (s. 24-25 ve 127-128). Adorno, Otoriteryen Kişilik çalışmasında bu mağduriyet söyleminin özne dolayımında da ele geçirme ve sahiplenme arzusuyla eş zamanlı yürüdüğünü söyler (2017, s. 67).

Ajitatör tüm tehlikelere rağmen hayatta kalmayı başarmış üstün bir liderlik vasfı taşıdığını iddia eder. Ancak maruz kaldığı zulümleri spesifikleştiremez, iddialarını destekleyecek olgusal kanıtlar sunma peşinde de değildir (Löwenthal ve Guterman, 1970, s.128-9). Ancak sağ radikalizm, kimi durumlarda Adorno’nun “somutluk merakı” olarak adlandırdığı, kimi verilerin ve istatistiklerin art arda dizilmesi yönündeki “yozlaşmış bir pozitivist” eğilimi de benimseyebilir (2020, s. 50). Bu eğilim, sağ radikalizmin esnek ve eklektik ideolojik repertuarı ve propagandist özelliği bağlamında değerlendirildiğinde,

⁵ Benzer saptamalar için bkz. Appadurai, (2017).

güncel siyasetin “post truth” politik atmosferinin kimi görünümünde kendisini açığa vurabilmektedir. Gerçeklik ilkesinin bir kenara bırakıldığı, olguların ve verilerin çarpıtıldığı, örneğin yalan haberlerin belirli kutuplaştırıcı ve hedef gösterici duygu ve inançlara hitap edebilmek için siyasal bir taktiğe dönüştürüldüğü durumlar, İnternet çağında epey dolaşımdadır (Taş ve Taş, 2018).

Amerikan ajitasyonunda “uluslararası casuslar”, “gizli el”, “uluslararası görünmez hükümet”, “karışıklık yaratan gruplar”, “şeytani planlar” sözü edilen komplonun failleridir (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 24-25). Ancak olayların dinamiklerini ve failini tam olarak açığa çıkarmamaya yönelik bir inatçılık söz konusudur (Adorno, 2002, s. 169). Komplolar teorileri elbette klişelerle ve ikili karşıtlıklarla ilerler; dışlayıcı ve homojenleştirici bir retorikle eklenir. Onun hedeflerine düşman olarak gördüğü herhangi bir grup komplolar organizasyonu içerisinde yer alabilir. Düşman imgesinin tehlikeli portresi takipçilerinin kıskançlık duygularını harekete geçiren, şiddet kullanma arzusunun artıran bir boyut da taşımaktadır (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 76). Ayrıca Amerikan ajitasyonunda düşmanın hem kudretli hem de alt edilebilir olma özelliği ile de ilintili olan bu komplolar söylemi, Adorno’nun özne boyutuyla değerlendirdiğine göre, düşmanın “görelî toplumsal zayıflığı ile onun her şeye yeten varsayımsal uğursuz gücü arasındaki orantısızlık”ın, öznenin her şeye muktedir olma fantezisinin de bir yansımasıdır (2017, s. 39).

Bu komplolar söylemi toplumsal süreçleri anlama ve araştırma girişimlerini saptırma, eleştirel rasyonelliğin önünü tıkama gibi bir işleve sahiptir. Ajitatif mantıkta dünya sansasyonel ve heyecan verici komplolar ile dolu, fantastik ve kaotik bir yerdir (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 25-26). Felaket imgeleri ile dolu komplolar söylemi, takipçilerin kaosa sürüklenme korkusundan istifade etmeyi kolaylaştırmakta, ancak bu korkulara karşı entelektüel bir direniş yolu önermemektedir. “Felaket fikri dinleyicilerin yıkıcı içgüdüsel dürtülerine hoş bir uyarıcı da içerir” (1970, s. 37). Adorno sağ radikalizmin toplumsal felaket fikriyle kurduğu karmaşık ilişkide, dünyanın sonu fantezilerinden beslenen “bilinçdışı bir musibet arzusu”nun da saptanabileceğini iddia eder (2020, s. 37).

Amerikan ajitatorü, söz konusu “tekinsiz” ve “kaotik” dünyaya karşı eski güzel günlere dönme yönünde nostaljik bir çağrı yapar. Ajitator kehanetlerinde grotesk unsurları kullanmaktan çekinmez (1970, s. 33-36). Sağ popülizmin tipik özelliklerinden olan ideal toplumu gelecekte değil geçmişte arama eğilimi, bugün Türkiye’de Sünni Müslüman kimliği üzerine inşa edilen “Yeni

Osmanlıcığın" bir siyasal fantezi olarak kitlelerle kurmaya çalıştığı libidinal bağda da görülebilir (Ateş, 2017, s. 115). 2010 sonrasının Türkiye'sinde sadece Yeni Osmanlılık değil, "Yeni Türkiye" türü söylemler de İslamcı muhafazakâr söylemin özcü kimlik tanımlarında cisimleşebilmektedir (Kalaylıoğlu, 2017, s. 69).

Ajitatif mantıkta teorik tartışma, rasyonel bir akıl yürütme gibi faaliyetler gereksiz çabalar olarak görülür (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 109-110). Amerikan ajitasyonunda komplo teorileri otoriter, popülist ve antientelektüalist bir söylem kurma yönünde işlevselleşmekte, dolayısıyla rasyonel muhakeme süreçlerini de örselemektedir. Umberto Eco da "ur" faşist ideolojinin temelinde uluslararası nitelikte bir komplo saplantısının olduğunu söyler. Çünkü "sistemin yandaşları kendilerini kuşatılmış hissetmelidir." (2001, s. 50). Bu kuşatılmışlıktan ya da komplonun kurban nesnesi olmaktan kurtulmanın en basit yolu yine yabancı bir düşman imgesine başvurmaktır. Yalnız komplonun sadece uluslararası değil ulusal bir kaynağının da olması gerekir Eco'ya göre. Yahudiler bu açıdan potansiyel bir hedeftir çünkü hem yerel hem de küresel düzlemde var olma gibi bir "avantajları" vardır (2001, s. 50). Eco'nun bu saptamaları Amerikan ajitatörünün Yahudilere yönelik "komünist", "bankacı", "uluslararası gizli örgüt" (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 69-71) gibi klişeleri ile epey uyumludur.

Amerikan ajitatörü tepkisel bir antientelektüel tutumu beslemek için "basit", "sıradan" halk temasını sık sık kullanır (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 109). O sıradan halka hitap ettiğini (s. 23-24) "sessiz bir çoğunluğun" duygularına tercüman olduğunu iddia eder (s. 46). Takipçileri ile düşman arasındaki çatışmanın da "basit akıl" ile "bilge adamlar" ya da "seviyeli gerçekçiler" ile "çılgın sofistikerler" arasındaki bir çatışma olduğunu iddia eder. Ajitatör eğitimsiz insanların öfkesi üzerine oynar, entelektüellere, eğitimcilere yönelik bir kızgınlık meydana getirmeye çalışır (1970, s. 109). Ona göre "düşman" kamuoyunu manipüle edecek kitle iletişim araçlarını kontrol edebilecek bir pozisyondayken, "sözde entelektüeller", profesyoneller arasında da çalışır (s. 58). Adorno'ya göre de söz konusu hareketler, gelişkin bir teori üzerinden temellenmemeleri ve düşünce karşısındaki aciz konumları nedeniyle de "düşüncenin taşıyıcılarına yönelik" saldırgan bir tavrı benimserler (2020, s. 45). Türkiye'de sağın siyasal kültüründe kurucu öğelerden biri olan antientelektüalizm de elitlere karşı beslediği hınç ve "bozulmamış" halk arayışı ile psikopatolojik sonuçlar üretmektedir (Açıkel, 1996).

Bu noktada Amerikan ajitasyonundaki popülist yönsemenin altını çizmek için Müller'in görüşlerine başvurulabilir. Ona göre komplo teorileri salt bir retorik değildir, popülist bir mantıktan türer (2018, s. 50). Popülist tahayyülün merkezinde politikanın ahlakçı bir tavırla ele alınması yatmaktadır. Siyasal yaşamın homojen ve "ahlaken saf" bir halk ile "yozlaşmış seçkinler" arasında kurgusal bir biçimde bölünmesi üzerine dayanan bu kurgusal bakış, seçkin karşıtı olmanın yanında (her seçkincilik karşıtı popülist olmayabilir bu anlamda) çoğulculuk karşıtlığını da içerir. Homojen bir halk tasavvuru ve kendisini desteklemeyenleri halk kategorisine dahil etmeyen popülist mantık (2018 s. 36-37), "soyut bir halka hitap eden" (Löwenthal ve Guterman, 1970, s. 6) "büyük ve çaresiz bir kitlenin sesi" olarak konuştuğunu söyleyen (1970, s. 125) ajitator mantığıyla da epey benzerdir. Habermas'ın halkın "yalnızca çoğul olarak görünür" olduğunu söylediği gibi (akt. Müller, 2018, s. 58) Eco da "ur faşizm" in "seçmeci popülizmi"nde halkın homojen bir kategori, "tek gövdeli bir varlık" olarak algılandığını ve ortak bir iradeye sahip olması mümkün olamayacak bu topluluğun tercümanlığının aslında bir kurgu olduğunu dile getirmektedir (2001, s. 52).

Sonuç

Söz konusu Eleştirel Teori düşünürlerinin ajitasyona yönelik çözümlenmeleri, otoriter popülist retorik ve ikna biçimlerinin saldırgan repertuarını, standartlaştırılmış temalarını ve dil içerisinde rasyonellik ve irrasyonelliğin birbirine sızma biçimlerini açığa çıkarmanın yanında söylem dolayımıyla kurulan baskı ve iktidar ilişkilerini de serimlemektedir. Bu dilin psikanalitik analizi Eleştirel Teori için çok önemli bir mesele olan dolayım nosyonuna bağlanır. Bu anlamda salt retoriksel bir analizin ötesine geçilir, mesele psiko-sosyal ve kültürel bir zemine oturtulur. Böylece günümüz için de anlamlı olan şu sorulara cevaplar sunulur: Otoriter popülist liderler retoriklerini nasıl kurar, takipçilerine nasıl seslenirler? Hangi söylemlerinde narsistik ve libidinal duygulara yatırım yaparlar? Kızgınlık, korku ve öfke duygularını nasıl kışkırtırlar? Gerçekliği nasıl eğip bükerler? Liderlere, demagoglara bağlılığın altındaki psiko-sosyal süreçler nelerdir? Otoriter ajitasyon ile "otoriter kişilik" arasında nasıl bir dolayım kurulabilir? "Halkı değil lider olan bireyi güçlendiren" (Della Porta, 2017, s. 56) bu otoriter popülist momentte Eleştirel Teori düşünürlerinin daha önce sorduğu bu soruları sormak, bunlara yanıtlar aramak; söz konusu dili tanımak ve "maskesini düşürmek" açısından anlamlıdır.

Ajitasyonun fantastik ve çarpık mantığı içerisinde, hiyerarşik, şiddet yanlısı, ayrımcı ve kutuplaştırıcı duygu ve inançları seferber edecek temel bir söylemsel güzergâh bulunur. Öfke, hınc, kıskançlık gibi duyguları harekete geçirme üzerine kurulu retorikte, toplumun sadece bir kısmı halk inşasının tam merkezine yerleştirilir ve düşman ve felaketlerle karşı korunması gereken homojen, sabit bir töze indirgenir. Kavramsal yoksunluğunun yanında, çelişkili ve tutarsız yapısıyla da kolektif öznelliği nesneleştirip siyasetsizleştiren ajitasyonun anlaşılması, bugünün siyasal ortamında yakıcı bir gündem olarak da kendisini dayatmaktadır.

Çağdaş siyasal hattı Eleştirel Teori'ye ait kavramlarla düşündüğümüzde, güncel moment, bir bireysellik ve özdeşünümsellik kaybını, rasyonel bir eleştirel muhakemenin, imgelem gücünün aşınmasını, bireyin bir totalite içerisinde araçsallaşabilme tehlikesini, hakikatin eğilip bükülmesini, irrasyonelliğin toplumsal damarlara iyice yayılmasını, bireylerin kendi rasyonel çıkarlarına ve tarihselliğine yabancılaşmasının iyice artmasını, dolayısıyla bir özgürlük kaybını bünyesinde barındırmaktadır. Ve temel meselesi insanın ve toplumun gerçek bir özgürleşme potansiyeline kavuşabilmesi olan Eleştirel Teori düşünürleri, bu özgürleşim meselesine yönelik güçlü bir diyalektik felsefe ve toplumbilimsel anlayış sunmaktadırlar.

Extended Abstract

In recent years, there has been a wave of regression in the social and political spheres, both at the local and global levels. The authoritarian, populist, irrational movement intertwined, and ideologies are intertwined with each other, so that a stronger state discourse, xenophobia, and the rise of authoritarian populist demagogues can be extended, and the symptoms of regression may be extended. In this study, it is aimed to point out the theoretical and empirical potential of Critical Theory in understanding the irrational aspects of today and to show that it has a rich analytical and conceptual repertoire. For this purpose, the study focuses on the empirical, conceptual and psychoanalytic analyzes of the Frankfurt School thinkers L. Löwenthal & Guterman and T. Adorno on authoritarian agitation. The studies of these thinkers were evaluated around four thematic categories, which would feed each other and enable evaluation on an analytical level. These categories are agitational persuasion, style and communication; complaints and provocation; exclusive mentality; conspiracy discourse and anti- intellectualism. These thinkers reveal the aggressive

repertoire of authoritarian populist rhetorical and persuasive forms, their standardized themes and they answer the following questions which are meaningful for today: How do the authoritarian populist leaders build their rhetoric and how they address their followers? How does it provoke anger and fear feelingsben? How does he bend reality? What is the psycho-social processes under the loyalty to leaders and demagogues? Nowadays, we are witnessing a wave of regression that reveals itself in the social and political arena. In this moment where authoritarian, populist, irrational movements and ideologies are intertwined and mediated, new styles, forms of communication and political subjectivity are emerging. In this atmosphere, where global dynamics such as neoliberal crisis, migration, refugee problem, terrorist incidents and local specificities are intertwined, the hallmarks of the regression wave reveal themselves through both universal and specific dynamics. The process manifests itself on the plane of right-wing populist strategies, such as fetishizing the leaders, expressing the current complaints and wishes with agitative rhetoric, increasing an emotional, decontextualizing and targeting discourse, defining the "people" independently of their class basis and through threatening "others" (Saraçoğlu, 2017, p. 1085-6). Thus, populist demagogues and leaders rising in many parts of the world present an authoritarian communication style that will provoke "majorist anger" (Appadurai, 2017, pp. 21-22). In this study, it is aimed to point out the theoretical and empirical potential of Critical Theory in understanding today's "metaphysical Big Bang" (Mishra, 2017, p. 139) and to show that it has a rich analytical function. For this purpose, it is aimed to subject the following works of Frankfurt School thinkers to a metatheoretical evaluation: Löwental and Guterman's [1949] (1970) work entitled *Prophets of Deceit: The Study of the Techniques of the American Agitator* based on a psychoanalytic analysis of antisemitic, populist, and authoritarian propaganda techniques in the speech and writing of American agitators; Adorno's work titled "Anti-Semitism and Fascist Propaganda" dated [1946] (2002), which deals with the results of his empirical work on the rhetoric of the American agitator Martin Luther Thomas at the theoretical level, and similarly, the analysis of the agitation in question in [1951] (2006). his work named "Freud Theory and the Structure of Fascist Propaganda", in which he conceptualized his theoretical background. The studies in question reveal an agitator archetype in understanding authoritarian populist tendencies, rhetoric and strategies in the current moment, and are based on a dialectical understanding at the interdisciplinary level. In addition, the studies are important in terms of revealing the agitative strategic repertoire, the

founding and contradictory elements of this rhetoric, both in the discursive level and in the psycho-social plane through the power of these discourses. Of course, specific historical moments should not be ignored, but these studies, which include a continuity that will facilitate the understanding of the attraction of today's populist and authoritarian agitators and the secrets of their success. This authoritarian agitation theory proves the power and power relations in the discourse, and a psycho-social dimension in terms of showing the psychoanalytic dimension of this discourse. In this authoritarian populist moment, which “empowers the individual, not the people, but the leader” (Della Porta, 2017, p. 56) to ask these questions that Critical Theory thinkers have asked before; to seek answers to them it is meaningful in terms of recognizing and “unmasking” the language in question.

Kaynakça

- Abromeit, J. (2017). *Right-wing populism and the limits of normative critical theory*, Erişim adresi: <http://logosjournal.com/2017/right-wing-opulism-and-the-limits-oof-normative-critical-theory/>.
- Abromeit, J. (2016). *Critical theory and the persistence of right-wing populism*. Erişim adresi: <http://logosjournal.com/2016/abromeit/>.
- Adorno, Theodor W. (2002). Anti-semitism and fascist propaganda. *Adorno, The Stars Down to Earth and Other Essays on the Irrational in Culture* içinde. (Ed). S. C Crook. New York: Routledge, (s.162-171). Erişim adresi: <https://www.pdfdrive.com/adorno-the-stars-down-to-earth-and-other-essays-on-the-irrational-in-culture-d38236607.html>
- Adorno, T. W. (2006). Freud teorisi ve faşist propagandanın yapısı. Çev., M. Yılmaz Öner. *Eleştiri: toplum üzerine yazılar* içinde, 25-55. 2. Basım, İstanbul: Belge.
- Adorno, T. W. (2017). *Otoritaryen kişilik üzerine: niteliksel ideoloji incelemeleri*. Çev. D. Şahiner. İstanbul: Sel Yay.
- Adorno, T. W. (2020), *Yeni sağ radikalizmin veçheleri*. Çev. Ş. Öztürk ve T. Onur, İstanbul: Metis.
- Adorno, T. W. & Horkheimer M. (2016), *Kitlelerin aldatılışı olarak aydınlanma. Kültür endüstrisi kültür yönetimi* içinde, Der. Ali Artun. Çev. N. Ülner, 10.baskı, İstanbul: İletişim.
- Anderson, P. (1985). *Estetik ve politika*. Çev. Ü. Oskay. İstanbul: Eleştiri.
- Appadurai, A. (2017), *Demokrasi yorgunluğu. Büyük gerileme* içinde, (s. 7-29). Der. H. Geiselberger, İstanbul: Metis.
- Ateş, K. (2017). Akp, dinsel popülizm ve halk-olmayan. *Mülkiye Dergisi*, 41 (1), s. 105-130.

- Barany, D. (2017). Explaining 'cult45': what can wwii-era research on authoritarianism tell us about the political rise of trump? Erişim adresi: <http://logosjournal.com/2017/explaining-cult45-what-can-wwii-era-research-on-authoritarianism-tell-us-about-the-political-rise-of-trump/>
- Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm ve hoşnutsuzlukları*. Çev. İ. Türkmen. 2.baskı, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bora, T. (2006). *Medeniyet kaybı: Milliyetçilik ve faşizm üzerine yazılar 2*. Baskı. İstanbul: Birikim.
- Cantek F. ve Soykan C. (2018). *Akp döneminde medyada mülteci temsili*. Erişim adresi:(<https://halagazeteciyiz.net/2018/12/25/akp-doneminde-medyada-multeci-temsili/>).
- Crook, S. (2002). Adorno and authoritarian irrationalism, *In Adorno, The Stars Down to Earth and Other Essays on the Irrational in Culture* içinde (s. 1-34). (Ed.) S. Crook. New York: Routledge.
- Della Porta, D. (2017). Geç neoliberalizmde ilerici ve gerici siyaset. *Büyük gerileme* içinde (s. 44-58). (Der.) H. Geiselberger, İstanbul: Metis.
- Doğanay, Ü. ve Çoban Keneş, H. (2016). Yazılı basında suriyeli 'mülteciler': ayrımcı söylemlerin rasyonel ve duygusal gerekçelerinin inşası. *Mülkiye Dergisi*, 40(1), 143-184.
- Eco, U. (2001). Ur-faşizm ya da sonsuz faşizm. *Faşizm yazıları* içinde (s. 37-54). Ankara: Ütopya.
- Fuchs, C. (2018a). Racism, nationalism and right-wing extremism online: The austrian presidential election 2016 on facebook. (Ed.). Morelock, J. *Critical theory and authoritarian populism* içinde (s. 157-206). London: University of Westminster Press.
- Fuchs, C. (2018b). Authoritarian capitalism, authoritarian movements and authoritarian communication, *Media,Culture&Society* 40 (5), 779-791.
- Gandesha, S. (2017). The neoliberal personality, Erişim adresi: <http://logosjournal.com/2017/the-neoliberal-personality/>
- Geiselberger, H. (2017). Önsöz. *Büyük gerileme* içinde (s. 9-17). (Der.). H. Geiselberger, İstanbul: Metis.
- O'Kane. C. (2017). A hostile world": critical theory in the time of trump. Erişim adresi: <http://logosjournal.com/2017/a-hostile-world-critical-theory-in-the-time-of-trump/>
- Gounari, P. (2018). Authoritarianism, discourse and social media: trump as the american agitator. (s. 207-227). (Ed.). Morelock, J. *Critical theory and authoritarian populism* içinde. London: University of Westminster Press.
- Horkheimer M. ve Adorno. T. W. (2010). *Aydınlanmanın diyalektiği*. Çev. E. Öztarhan ve N. Ülner. İstanbul: Kabcacı.
- Jay, M. (1989). *Diyalektik inceleme*. Çev. Ü. Oskay. İstanbul.

- Jay. M. (2015). Yahudiler ve Frankfurt Okulu: Eleştirel kuramın anti-semitizm çözümlemesi. *Frankfurt Okulu* içinde (s. 465-484). Der. H. E. Bağçe, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kalaylıoğlu, M. (2017). İktidarda popülizm veya tedrici bir inşa süreci olarak 2002-2010 Akp dönemi: Bir çerçeve denemesi ve birkaç temel önerme. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 67-104.
- Kejanlıoğlu, B. (2005). *Frankfurt Okulu'nun eleştirel bir uğrağı: İletişim ve medya*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Kellner, D. (2018). Preface to critical theory and authoritarian populism. In: Morelock, J. (ed.) *Critical theory and authoritarian populism*. London: University of Westminster Press.
- Koçak, O. (2002). Horkheimer ve Frankfurt okulu. *Akıl tutulması* içinde (s. 7-52). Çev. O. Koçak. İstanbul: Metis.
- Krier, D. (2017). Behemoth revisited: national socialism and the trump administration. Erişim adresi: <http://logosjournal.com/2017/behemoth-revisited-national-socialism-and-the-trump-administration/>
- Löwenthal, L. ve N. Guterman, (1970). *Prophets of deceit: A study of the techniques of the American Agitator*. NY: Harper Brothers.
- Marcuse, H. (1975). *Tek boyutlu insan*. Çev. S. Çağan. İstanbul: May.
- Mishra, P. (2017). Hınç çağında siyaset: Aydınlanma'nın karanlık mirası. *Büyük gerileme* içinde (s. 128-142), (Der). H. Geiselberger, İstanbul: Metis.
- Morelock, J. (2018). Introduction: the frankfurt school and authoritarian populism – a historical outline. Morelock, J. (ed.) *Critical theory and authoritarian populism* içinde (xiii-xxxviii). London: University of Westminster Press.
- Morelock, J. and Narita, F. Z. (2018). Public sphere and world-system: theorizing populism at the margins. Morelock, J. (ed.) *Critical Theory and authoritarian populism* içinde. (s. 135-153). London: University of Westminster Press.
- Murdock, G. (2018). Refeudalisation revisited: the destruction of deliberative democracy. *Javnost: The Public* 5 (1-2), 43-50.
- Müller, J. W. (2018). *Popülizm nedir?*. Çev. O. Yıldız. (2. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Özkazanç, A. (2019). Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, otoriter popülizm ve Türkiye. Erişim adresi: <https://kaosgl.org/haber/toplumsal-cinsiyet-karsiti-hareketler-otoriter-populizm-ve-turkiye>.
- Rensmann, L. (2018). The persistence of the authoritarian appeal: on critical theory as a framework for studying populist actors in european democracies. M Morelock, J. (ed.) *Critical theory and authoritarian populism* içinde. (s. 29-47). London: University of Westminster Press.
- Reitz, C. (2018). Opposing authoritarian populism: the challenge and necessity of a new world system. Morelock, J. (ed.) *Critical theory and authoritarian*

- populism* içinde. (s. 107-133). London: University of Westminster Press.
- Saraçoğlu, C. (2017). Sağ popülizm ve faşizm üzerine yöntemsel bir tartışma: Küresel örüntüler ve ulusal özgüllükleri birlikte anlamak. *Praksis*, 44-45, 1081-1105.
- Saraçoğlu, C. (2018). The syrian conflict and the crisis of islamist nationalism in turkey. *Turkish Policy Quarterly, Volume 16* (4), 17-26.
- Saraçoğlu, C. ve Belanger le D. (2018). Mekân, yer ve şehir: Türkiye’de Suriye karşıtlığının kentteki görünümleri. *Eğitim Bilim Toplum* 16 (62), 46-73.
- Taş, T. ve Taş, O. (2018), Post-hakikat çağında sosyal medyada yalan haber ve Suriyeli mülteciler sorunu. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 29, 183-208.
- Taş, T. (2019). Otoritaryen popülizm ve amerikan ajitatörünün yeni portresi: Nicholas j. fuentes. *Moment Dergi* 6 (1), 9-37.
- Yıldız, O. (2017). Popülizmin normatif imkânları: Hınç ve diğer popülist siyaset biçimleri. *Mülkiye Dergisi*, 41 (1), 7-32.
- Weiss, V. (2020). Bugünden bakınca. *Yeni sağ radikalizmin veçheleri içinde*, Çev. Ş. Ö Öztürk ve T. Onur. İstanbul: Metis.